

РЕЗЮМЕ

на монографията „Времето на големите контрасти”, Университетско издателство „Стопанство”, УНСС, София 1994 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Книгата отразява един от най напрегнатите периоди в човешката история – периодът между двете световни войни. По-конкретно са засегнати, в един сравнителен план, икономиките на различните типове държави, тяхното място в Световното стопанство и международните икономически отношения. Основно внимание е обърнато на различния подход в решаването на икономическите проблеми между войните. САЩ и повечето развити държави в Западна Европа общо взето запазват системата на либералния капитализъм, макар и с една нарастваща роля на големите финансово-индустриални корпорации. В същото време тоталитарните държави в Централна Европа налагат държавен контрол върху икономиката. Подобна тенденция, дори в по-краен вариант, има в Япония, където военните имат съществена роля както в държавното управление, така и в решаването на икономическите проблеми. СССР пък, установява държавно-планова икономическа система, която напълно игнорира частната собственост и индивидуалната икономическа инициатива, установява абсолютна държавна собственост и ликвидира за дълго индивидуалната стопанска мотивация на хората.

В началото на изложението се прави анализ на дълбоките промени, които настъпват след Първата световна война особено в Европа. Тези промени създават нови условия за развитието на стопанските системи и международните икономически отношения. Разпадането на големите империи в Източна Европа формира цяла група държави в този регион с различни икономически възможности и структура, с различна икономическа и външнополитическа ориентация. Тези различия нарастват и вследствие на политиката на големите държави-победители: безкомпромисна позиция по отношение на победените държави, довела до пълно съсипване на икономиките им, до откъсване на територии и национално унижение; толерантно и покровителствено по отношение на съюзниците, които получават територии, контрибуции и предимства за сметка на първите. Резултати от тази политика са не само тежките национални катастрофи в победените държави, но и една нарастваща бързо тенденция към поява и развитие на националистически и крайно радикални движения, следствие на което в няколко държави се установяват тоталитарни или военни режими. Тези режими създават нова ситуация в международните отношения.

Значително внимание е обърнато на анализа на стопанските системи, стопанската структура и икономическата политика на тоталитарните държави. В този смисъл се прави сравнителна характеристика на структурата и управлението на икономиката на двете тоталитарни държави в Централна Европа – Фашистка Италия и Националсоциалистическа Германия от една страна и тези на Съветска Русия от друга. Изтъква се основната разлика между тях – именно в икономическата структура и организация. Този сравнителен анализ се прави и с презумпция за изхода на фашистките държави от следвоенната криза след Втората световна война и този на социалистическите държави след рухването на Съветския блок.

В книгата се разглеждат и проблеми, свързани с промяната в съотношението на силите в Световното стопанство и международните икономически отношения между двете световни войни. Нарастването на ролята на САЩ и постепенното намаляване позициите на Великобритания и Франция в Световното стопанство. Засилването на позициите на Япония в Далечния изток, следствие трудностите, които преживяват

колониалните империи в този район. Началото на кризата в колониалните системи на основните колониални империи, предполагаща разпадането им половин век по-късно. Нарастващата агресивност на тоталитарните държави през 30-те години на XX в., която отново е израз на стремежите за преразпределение на световните икономически пространства и ресурси и контрол над стратегическите райони в световната икономика и търговия.

Прави се, също така, опит за класификация на европейските държави, съобразно с тяхното място в европейската и световната икономика: групата на големите водещи индустриални държави и колониални империи САЩ, Великобритания, Германия, Франция, както и доближаващите се до тях Япония и Италия; групата на малките но високо развити индустриални икономики на Белгия, Нидерландия, Дания, Швеция, Швейцария, които засилват позициите си; бившите територии на Австро-унгарската империя вече като самостоятелни държави - Чехословакия, самата Австрия, Унгария и Полша, с различните им възможности за стопански просперитет; периферийните държави на двата полуострова на югозапад и югоизток – Испания, Португалия, както и балканските държави, останали в ролята на „заден двор” на развитите индустриални държави.

В последните глави на книгата се разглеждат стопанското състояние и икономическите отношения през втората половина на 30-те години на XX в. Отражението на Световната стопанска криза и възстановяването в основните държави. Окончателното установяване на тоталитарните икономики в Италия, Германия и СССР и милитаризацията им. Военната и икономическа експанзия на фашистките държави и Япония, в стремежът им да сложат ръка върху значителни икономически пространства и ресурси в Европа, Северна Африка и Далечния изток.

Разглежда се и съдбата на държавите в Източна Европа и на Балканите през 30-те години, озовали се в една буферна зона между тоталитарните държави. Те са подложени на икономически и политически натиск, а икономиките им остават в една значителна изолация, в условията на нарастващата агресивност на тоталитарните държави от изток и от запад и пасивността на големите западни държави. Принудени са да правят компромиси и да допускат засилено икономическо проникване на тоталитарните държави.

Основните изводи от анализа на икономическите отношения е стопанските възможности на държавите между двете световни войни са: контрастните решения в икономическата политика и стопанската организация в демократичните държави; в тоталитарните системи; в по-малките европейски държави, съобразно с икономическото им равнище, с традициите, произтичащи от близкото им минало в рамките на източните империи: едни в условията на пазарната икономика на Австрия и Германия, други в условията на Руската и Османската империи; в Япония, където военните решения на икономическите проблеми стават основа на държавната политика; в СССР, където тоталитарната система обхваща в пълна степен и икономиката...

РЕЗЮМЕ

на монографията „Икономика в буферната зона”, Университетско издателство „Стопанство”, УНСС, София 1994 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Подобно на монографията „Времето на големите контрасти”, тази книга засяга същия период от време – периодът между двете световни войни. Тук обаче, се разглеждат конкретно проблемите на България през периода: тежките последици от войните и националните катастрофи; огромните финансови и материални задължения, с които победителите облагат победената страна; тежката икономическа и политическа изолация, в която се озовава България на Балканите и в Източна Европа; разрухата в аграрното стопанство и другите клонове на стопанството; политическата и социалната криза, довели до остра конфронтация на политическите партии; управлението на БЗНС и неговите реформи; възстановяването на българската икономика през втората половина на 20-те години на XX в.; отражението на Световната стопанска криза в страната и стопанските ѝ възможности през 30-те години на века...

В първата част на книгата наред с известните и коментирани в литературата факти относно измеренията на националната катастрофа; огромният репарационен дълг и материалните контрибуции, наложени от Ньойския договор; икономическата и социална криза, съпроводени от стачки и политическо напрежение; реформите на БЗНС, превратът и селските въстания; комунистическото въстание и репресиите на правителството на Демократическия съговор; промяната в икономическата политика и външноикономическата ориентация... се прави опит да се изяснят обективно някои проблеми на икономическото развитие и стопанската политика на България.

Моментът, когато беше написана монографията – началото на 90-те години на XX в., изискваше преосмисляне на редица периоди от писаната през втората половина на XX в. история. В случая на конкретното историческо произведение се налага една по-обективна оценка на икономическото развитие и икономическата политика на страната между двете световни войни. Разкрива се едностранчивата стопанска политика на БЗНС, насочена само в посока подобряване на аграрното стопанство; икономическата изолация на страната, която налага промяна на икономическата ѝ ориентация към централноевропейските държави; отхвърля се дълго налаганата концепция на комунистическата историография, че икономическото обвързване на България с Италия и Германия е резултат от „профашистката политика” на т. нар. „военно-фашистки правителства” или прогерманската позиция на монарха. Изтъкват се обективните причини на тази ориентация: изолацията на страната от големите западни държави; липсата на стратегически излаз на Егейско море, което осигурява отворени търговски връзки; враждебното обкръжение на балканските съседи; икономическото ембарго на Антантата срещу Съветска Русия и реформите на Ататюрк в Турция, които изключват двете държави като сериозни икономически партньори; амбициите на Германия и Италия да разширят икономическото си влияние в Източното Средиземноморие и на Балканите; не на последно място и фактът, че частнокапиталистическата икономика на страната през този период едва ли се е влияела съществено от политиката на режими или монархия.

Разглежда се и ситуацията, която се създава през 30-те години, когато източноевропейските държави се озовават в една буферна зона между централноевропейските тоталитарни държави и СССР. От една страна това засилва изолацията им от големите държави на запад. От друга, те стават обект на нарастващ натиск от тоталитарните империи от запад и от изток, което определя съдбата им в

навечерието на Втората световна война, както и в годините на войната. В крайна сметка и след войната те стават обект на подялба на влияния между новите велики сили в наложения от тях Двуполусния свят. В тези условия българската икономика преодолява проявите на Световната стопанска и в навечерието на Втората световна война отново стои сравнително добре на Балканите. Вярно е, че стопанското обвързване с Германия и Италия се засилва, но това е и единствената алтернатива в създадената ситуация по това време, когато Източна Европа е буфер между болшевишката и централноевропейските тоталитарни империи. Като се абстрахираме от наложените идеологеми от социалистическата историография: че обвързването с фашистките държави било дело на монархията или „профашистките режими“; че подобният вариант е било икономическо сближаване със СССР..., от една чисто икономическа гледна точка това е била естествената ориентация на една пазарна икономика, където частните фирми и частните капитали са търсели възможните а не хипотетичните варианти за икономически връзки и търговия. А възможните варианти са само тези в буферната зона. Изборът на съветската карта може да бъде само в идеологемите на партийната историография, но не и в реалната същност на пазарните отношения, основани на частни интереси и индивидуална пазарна мотивация. А реалната ситуация в навечерието на Втората световна война налага избора на централноевропейските държави независимо дали са били фашистки или не. Единствено частния интерес е движил българските банкери, фабриканти, предприемачи, търговци. Нито монархията, нито правителствата между 1923 и 1944 г. са имали определяща роля в стопанската ориентация на българския частен бизнес, именно защото е бил частен. Все пак, от края на 30-те години, известна роля в стопанската ориентация на страната играе формираният около монарха Борис III политически кръг, който засилва политическите връзки с Германия и Италия.

РЕЗЮМЕ

на монографията „Знаеш ли ти кои сме” (или трите български прехода към Европа), Университетско издателство ЮЗУ „Н. Рилски”, Благоевград 2009 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Тази монография е написана съзнателно в есеистичен стил. Това вероятно е предизвикано от времето, когато е написана – началото на новия век, на новото хилядолетие. В нея авторът може би е проявил малко повече емоция, предизвикана от изминалите повече от десет години на преход към пазарна икономика и демократична обществена система. Тогава, пък и по-късно, този преход вече изглеждаше отчайващо безкраен и на базата на дългогодишните занимания с българска история и опитите за осмислянето ѝ в духа на дълбоките народопсихоложки изследвания на автори като Петър Мутафчиев, Иван Хаджийски, Николай Генчев и други, авторът на това кратко повествование опитва да направи един паралел между основните епохи в Българската история. Паралел, който да сравни преходът на Средновековна България към Християнската европейска цивилизация от втората половина на IX и началото на X в., преходът на българите към пазарното стопанство и буржоазните обществени отношения през XVIII и XIX в. и този последен мъчителен преход на съвременното българско общество към Европейската общност от края на XX и началото на XXI в.

Първият преход е от втората половина на IX в., когато княз Борис I, налагайки Християнството, не само консолидира двата етноса – българи и славяни в единен български народ, но същевременно приобщава българското общество и държава към Европейската християнска култура в нейната източна – Православна част. Този първи преход е извършен с държавническа мъдрост и стратегически поглед към бъдещото издигани на България като неразделна част от Християнския свят. Същевременно обаче, той е съпроводен от насилие върху голяма част от населението, което предизвиква едно трайно противостояние между основната част от народа и официалните държава и църква. Това противостояние пречи Християнството да бъде прието и дълбоко осмислено като религиозна философия и житейско поведение от българите в относително краткото историческо време между IX и XV в., когато те падат под властта на Османската империя. Тази азиатско-мюсюлманска империя отново ги откъсва за няколко века от процесите на Европейския ренесанс и Генералната трансформация, създали модерния западен буржоазен и пазарен свят.

Вторият преход съвпада с епохата на Българското национално възраждане, когато от началото на XVIII в. сред българското общество започва процес на постепенно приобщаване към модерните пазарни отношения и отвореното буржоазно общество на Западна и Централна Европа. Това действително е един, макар и своеобразен втори преход на българите към Европа. От една страна те стават по това време основен стопански фактор в Османската империя – преживяват нов подем в своето развитие: усвояват принципите на пазарното стопанство и не само произвеждат основната част от аграрната и промишлената продукция на Империята, но вземат в ръцете си съществена част от вътрешната ѝ търговия. От началото на XIX в. пък те вече въртят и значителна част от външната търговия с Русия и Западна Европа, а тежките цариградски търговци осъществяват широка дейност от Средиземноморието до Централна Азия. Българите първи създават фабрики и слагат наченките на модерния кредит в Империята. От друга страна българското общество осъществява своя Ренесанс, своето Българско национално възраждане: консолидира се като нация в процеса на борбата за Българска национална църква; издига, чрез едно общобългарско просветно движение, своя културен уровень и формира новата си интелигенция под

мощното влияние на европейската буржоазна култура; формира новото си политическо съзнание под влиянието на европейските буржоазно-демократични идеи и политически системи; осъществява истинска духовна и политическа еманципация в рамките на Османската империя, за да постигне в крайна сметка и политическата си свобода! Следствие на всичко това, само за две десетилетия Освобождението, българите сами създават едно истинско буржоазно-демократично общество, икономика и държава, основани на модерна Конституция, проспериращо пазарно стопанство и модерна буржоазна култура!

Третият преход към Европа идва в края на ХХ и началото на ХХІ в., когато след половинвековна тоталитарна система, наложена отново с насилие отвън, Българското общество отново трябва да „прехожда” към Европа! Принудено е да възстановява нормалните пазарни отношения и гражданското общество, да се връща към своята европейска същност, достигната по възхитителен начин през Възраждането и първите десетилетия на ХХ в. Този трети преход също има своята специфика: той се осъществява в трудните условия на възстановяване на индивидуалната пазарна и гражданска мотивация на българите. Провежда се в една нова ситуация, когато държавите в Западна и Централна Европа се обединяват в единна Европейска общност. Така новият преход трябва да се съобразява не само с възстановяването на пазарните отношения и отвореното гражданско общество и неговите структури и принципи, но и с твърдо установените правила и закони на тази Общност! Това прави третият преход не по-малко труден и мъчителен от предишните, още повече че сега българите трябва да преодоляват рецидивите на бившата тоталитарна система, инспирирани от различни престъпни и корумпирани фактори - мимикрии на тоталитарните партийно-бюрократични и репресивни структури. И като капак на всичко при един почти фатален срив на мотивацията на съвременния българин. Срыв на икономическата му мотивация, срыв на обществената му мотивация, срыв на националната му мотивация и повсеместно господство на мързел и нагожденство, на тотален nihilизъм!

РЕЗЮМЕ

на учебника *Стопанска история (теоретични аспекти)*, Издателство на ВУЗФ, София, 2010 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

По същество този учебник е преработено и допълнено издание на История на икономиката (теоретични аспекти). Разликите са само в структурата на учебника, пригоден в този вариант за нуждите на дистанционното обучение във ВУЗФ гр. София. Освен това тук са добавени пасажки, които изясняват стопанските отношения в българските земи в епохата на Античността; проблемите на т. нар. Генерална трансформация в Западна Европа от XIII-XVII в.; проблемите, свързани с проникването и утвърждаването на модерните пазарни отношения в българските земи в условията на османското господство и съществената роля на българите в османската икономика; проблемите, свързани с икономическото развитие на България през т. нар. „буржоазен период”, в контекста на Европейския свят-икономика в Новото и Най-новото време; проблемите на българското стопанство в условията на тоталитарната система и държавно-плановата икономика в контекста на авторитарния Социалистически свят-икономика.

Добавените пасажки са важни за изучаването на стопанските промени в българските земи, доколкото в различните епохи те са били част от различни цивилизации и светове-икономики. Още в епохата на Неолита, по нашите земи вече се образуват значителни човешки общности, които са на прага на истинска стопанска дейност. Не само находките от времето на Тракийската цивилизация, развила в значителна степен стопански отношения, но и по-ранни находище като Карановската селищна могила, която британският археолог Колийн Ренфрю нарича „резен култура с дебелина 3 000 години”, говорят че нашите земи са едни от най-ранните пространства на цивилизации и стопански системи. В епохата на античния Гръко-римски свят Тракийската цивилизация по нашите земи постепенно се преплита и слива с тази цивилизации, става неразделна част от нея. Внася важни стопански и културни приноси в нея. Това личи от много артефакти и исторически сведения, говорещи за значителното място на траките в Елинистичната и Римската култура в нашите земи.

Съзнателно е вмъкнат и пасажът за Генералната трансформация в Западна Европа. Този преход на европейското стопанство към модерните пазарни отношения има огромно значение и за целия останал свят. Той формира съвременното Световно стопанство в неговите планетарни мащаби, световната търговия, световните комуникационни връзки, всъщност съвременния Глобален свят. Особено важен за българската история пък, е проблемът за формирането на модерни пазарни отношения и пазарна мотивация у българите в епохата на Българското национално възраждане. Те се формират в трудните условия на османската стопанска и политическа система, доста различна от тази в Европа.

Пак с цел да се свърже развитието на съвременното стопанство в Европа и света и това в България, са вмъкнати и пасажите за развитието на модерните икономически отношения в страната от Освобождението до войните – най-активният стопански период на Нова България, както и времето на тоталитарната държавно-планова икономическа система. Сравнителният анализ на тези два периода в българското стопанско развитие е особено важен, когато се опитваме да изясним трудностите при съвременния преход към нормално пазарно стопанство в България.

РЕЗЮМЕ

на учебника История на икономиката (теоретични аспекти), Университетско издателство ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград, 2009 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Учебникът е предназначен за студенти от магистърска степен, които са изучавали Стопанска история. Тук целта е те да навлязат в някои основни теоретични проблеми на икономическата история: пространството и времето като исторически категории, световете-икономики като големи исторически системи в тяхното развитие, характерът и структурата на световете-икономики, търговските и икономическите контакти и контактните зони между световете-икономики, основните търговски пътища, свързващи световете-икономики в историята. Накратко са разгледани пространствените и темпоралните проблеми в икономическото развитие на човечеството: разселването на човека в пространствата на планетата; формирането на първите икономически системи в тези пространства; различията между световете-икономики, техните специфични особености; предпоставките, които превръщат Европейският свят-икономика в център на световната търговия и съвременното Световно стопанство; ролята на световете-икономики в Двуполусния свят и в края на ХХ в., когато този свят се разпада; ролята на съвременните светове-икономики глобализацията се свят на ХХІ в.

От друга страна се разглежда проблемът за времето като основна категория в историята и конкретно в историческото развитие на стопанството и икономическите отношения. Определят се основните периоди в историята на света, като се отчита субективността и относителността в различните периодизации. Посочени са основните периоди в човешката история, установени от европейски изследователи: Праистория, Древност, Средновековие, Ново и Най-ново време, като се отчита относителността на тази чисто европейска периодизация. Разглеждат се продължителните праисторически епохи до формирането на първите истински стопански дейности: земеделието, скотовъдството, занаятите, размяната. Посочва се различното време в развитието на отделните цивилизации и светове-икономики в Древността и Средновековието. Разглежда се епохата на Новото време, веднъж като историческо време и втори път като ускоряващото се време на формиране и развитие на съвременното модерно пазарно стопанство от Генералната трансформация до индустриализацията. Това е и времето, когато се формира единното съвременно Световно стопанство в планетарен мащаб, с географските открития, колонизацията и обхващането на света с океанските търговски пътища, с началото на световната търговия... Това е и времето на европейците, овладяващи света, превръщащи Европа в център на Световното стопанство. В крайна сметка – това е рационалното време на християнина-протестант, за когото времето е пари! Разглежда се и епохата на Най-новото време, когато световното икономическо пространство е поделено между европейските колониални империи и големите икономически корпорации. Това е и времето на световните войни за преразпределение и контрол върху световното икономическо пространство, времето на транснационалните финансови групи, времето на глобалната икономика. Но това е и времето на все по-силно обособяване на няколко огромни свята-икономики, които се конкурират в съвременното Световно пазарно стопанство.

Във втората част на учебника са изложени накратко и някои основни концепции за стопанското развитие на света и световете-икономики на няколко известни изследователи. Разглеждат се възгледите на Фридрих Лист, относно етапите в развитието на пазарното стопанство. Неговите възгледи за ролята на националната

политикономия за просперитета на големите държави. Накратко е представена и периодизацията на световната история на Карл Маркс, основана на неговата концепция за решаващата роля на основни класи и вечната борба между тях. Именно тази борба определя преходите от една обществено-икономическа формация към друга чрез класова революция. Представен е възгледът на Вернер Зомбарт относно формирането и развитието на пазарната икономика във времето и пространството. Зомбарт обръща особено внимание на специфичните геополитически условия, създали възможност за формиране на особената плуралистична структура на Европейския свят. Възможност за ранно възникване на частно стопанство и индивидуална икономическа мотивация, за стоково-парични отношения и истинско пазарно стопанство.

Сред другите изследователи на историята на света и световното стопанство, се открояват двама ярки представители на теориите за отделни човешки цивилизации, развили се в различни епохи, при различни геополитически и стопански условия. Тези различни условия формирали многообразни по структура и организация човешки общности, цивилизации, държави, светове-икономики... Това са Освалд Шпенглер и неговата концепция за спецификата на цивилизациите и тяхната цикличност и Арнълд Тойнби с неговите неповторими „изследвания на историята”. Засегната е и теорията на един от първите стопански историци в България – професор Иван Кинкел, неговата „Сравнителна стопанска история”.

По-подробно е представена теорията на Уолт Уитман Росту относно Стадиите на икономическия растеж. Той обособява два основни периода в световното стопанско развитие: един продължил няколко хиляди години период на „традиционно стопанство” и един много кратък, но много динамичен период на стадии на икономически растеж, които се ускоряват в геометрична прогресия! Освен това Росту разглежда различното време и условия, в които протичат стадиите на икономически растеж в отделните развити държави, както и в другите големи държави, закъсняли в развитието си. Пак в този смисъл – изхождайки от спецификата на Европейския свят, разглежда формирането и развитието на икономиката на големите държави, с решаваща роля в Световното стопанство, Пол Кенеди в голямото си изследване „Възход и падение на Великите сили”. Той също подчертава особенният плуралистичен характер на Европейския свят, създал възможности европейските развити държави да овладеят световните икономически пространства, ресурси и пазари. Що се отнася до световните стопански отношения в края на ХХ и началото на ХХІ в., когато се разпада Двуполусния свят, друг съвременен изследовател – Самюъл Хънтингтън, развива концепцията си за нова многополусна конфигурация в световните икономически и стратегически отношения. Той установява, че съвременният свят отново се дели на няколко големи цивилизации, донякъде съвпадащи с историческите, които все повече се налагат в световните отношения и се конкурират помежду си. Според него това може да доведе до сблъсъци и значителни проблеми съвременното човечество.

Накратко са изложени основните схващания и на трима известни представители на теориите за икономическите цикли в стопанското развитие на света: Николай Кондратиев и неговите „дълги вълни”, Алоиз Дж. Шумпетер, с „Теорията за икономическото развитие” и Алвин Тофлър, с неговите анализи за трите типа общества в историческото развитие на икономиката. Представена е и оригиналната теория на Макс Вебер за ролята на протестантската етика за формирането на модерния „дух на капитализма” и тласъкът, който той дава на онези райони в капиталистическия свят, където преобладават протестантите.

Разбира се авторът си дава сметка, че само няколко автори не са достатъчни за пълно изясняване на историята на стопанското развитие на света. Но все пак едно такова, макар и кратко и незавършено изложение на някои теории, би насочило

вниманието на студентите към по-задълбочено изясняване на проблемите на световното стопанско развитие. Така те ще могат по-добре да разбират съвременното стопанско развитие и международните икономически отношения, особено след приобщаването на България към Европейската икономическа общност, която е един от основните фактори в тези отношения.

РЕЗЮМЕ

на монографията „Балканският икономически феномен – формиране и историческа съдба (формирането и утвърждаването на модерна пазарна мотивация у българите в епохата на Възраждането)”, Университетско издателство ЮЗУ „Н. Рилски”, Благоевград, 2009 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Преди всичко трябва да се подчертае, че тази монография е същевременно **хабилитационен труд** на автора, с който той участва в конкурса за професор по Стопанска история (стопанската мотивация в историята), затова и резюмето ще е по-подробно. Монографията е плод на дългогодишните размисления и анализи на автора по проблемите на стопанската мотивация в Европа и България в епохите на Генералната трансформация в Западна Европа и Българското национално възраждане. Главната цел на изследването е да се направи сравнение между основните фактори, които формират модерната пазарна мотивация на Новото време в Западна Европа и факторите, формирали новата пазарна мотивация на българите в епохата на Възраждането.

Що се отнася до заглавието: „икономически феномен”, то идва от факта, че през първото десетилетие на ХХ в. България преживява впечатляващ стопански и политически подем, който някои западни наблюдатели определят като „феномен”! За тях е необяснимо как само двадесет години след освобождението си от една азиатска деспотична империя, задържала за векове стопанското и общественото развитие на поробените от нея народи, българите съумяват да изградят относително модерна икономика и буржоазно-демократична политическа система. Къде са корените на т. нар. „феномен” и дали всъщност има феномен? Как са се формирали у българите модерните пазарни отношения, модерното икономическо мислене и поведение, модерната пазарна мотивация? Кое е общото и кое специфичното в тези процеси в Западна Европа и в България? Как става формирането на пазарната мотивация в европейските условия по време на т. нар. Генерална трансформация и в условията на османската обществено-икономическа система? Това са основните въпроси на изследването, направено именно в такъв сравнителен план.

В изследването е възприет диференциран подход, открояващ основните фактори, които формират модерната стопанска мотивация на Новото капиталистическо време в Западна Европа в епохата на Ренесанса и Генералната трансформация и в българските земи в епохата на Българското национално възраждане. Най-напред в изследването се разглежда определящата роля на специфичния икономически и политически **плурализъм** в Европейския свят в продължение на много векове. Подчертава се отсъствието на силна централизирана имперска система, която да обхване основната част от континента. Напротив, в Средновековна феодална Европа от V до XVIII-XIX в., се вихрят постоянно съперничество и борби за надмощие между феодалните владетели, между католическото духовенство и светските феодали, което разпокъсва Западна и Централна Европа на десетки големи и стотици по-малки владения. При това те са обезпечени от феодалния имунитет като наследствена собственост за вечни времена. Този уникален европейски икономически плурализъм постоянно стимулира конкуренцията в стопанското развитие, макар и като конкуренция между феодали. Постепенно обаче, тя се пренася в бързо развиващите се градове, където от X-XI в. се съсредоточават стотици занаятчии, търговци, избягали крепостни селяни. Те развиват все по-голямо производство и търговски връзки, които ги превръщат в основни промишлени, търговски и финансови центрове най-напред в Северна Италия през XII-

XIII в., по Балтийското крайбрежие през XIV-XV в., в други части на Западна и Централна Европа между XIV и XVII в. в епохата на Ренесанса и Генералната трансформация. Именно в тези градове се формира модерното съвременно пазарно стопанство. Формира се новата градска класа – буржоазията, класата на производството, търговията, парите, на новата модерна пазарна мотивация, основана на индивидуализма, частната собственост, конкуренцията.

Ако диференцираме факторите, които определят новата пазарна мотивация на новата капиталистическа класа, на втора място след предопределящият вековен плурализъм в стопанските и политическите отношения в Европа, трябва да поставим **времето**: веднъж в неговия смисъл като историческа категория – времето на радикалните стопански и обществени промени в Европа, дошли с Ренесанса и Великите географски открития, които променят начина на мислене на европейците, разчупват феодалната съсловна система, освобождават производството и търговията, стоково-паричните отношения, пазара в периода между XII и XVII в. Втори път – времето като икономическа категория, времето в смисъла на онова категорично, безкомпромисно протестантско предприемаческо правило: „времето е пари“! Новото буржоазно време, което протича отгук нататък ускорено в геометрична прогресия, което определя нарастващата динамика на стопанските, технологичните, научните и обществените промени в т. нар. Западен свят, основани на новата пазарна мотивация.

Освен времето, новата пазарна мотивация е повлияна от **пространството** – пространството на формиращото се Световно стопанство, създадено именно от европейците. Онова динамично нарастващо пространство на националните, на световните пазари, на световните ресурси, на човешките ресурси, на глобализиращият се съвременен стопански свят. Световното икономическо пространство, което европейците формират и променят за добро или лошо! Впрочем, пространствата са овладени от европейците на базата на **чувството за превъзходство** над другите народи и държави! Това чувство всъщност, действително се базира на значителни предимства на европейските не само в по-съвършените оръжия, но и в рационалната и прагматична организация, в самочувствието и убедеността, че са емисари на една цивилизация, призвана да цивилизова и управлява света! В основата на това неистово чувство за превъзходство на европейците, е и убеждението, че Християнството е единствената истинска религия и те са призвани да я наложат в света! Но това е едната страна на мотивацията. Другата, по-съществената, е специфичната европейска **религиозно-етическа мотивация**, на която обръщат внимание редица изследователи на модерната западна пазарна мотивация като Макс Вебер. Именно Вебер изследва най-ярката форма на религиозно-етическа мотивация - протестантската, стимулираща максимално капиталистическия дух. Разбира се, не само Протестанството, но и други специфични аспекти на Християнството на Запад стимулират модерната пазарна мотивация.

Може би най-силната изява на модерната пазарна мотивация е типичният европейски икономически и обществен **индивидуализъм**, съществуващ всъщност още в античните гръцки полиси. Базиран на правногарантираната частна собственост, той е в основата на развитието на модерното частно пазарно стопанство и пазарни отношения, основани на конкуренция. Икономическият индивидуализъм пък, е в основата на друг основен двигател на европейската икономическа мотивация – **конкуренцията**. Онази непреодолима, непрекъсната конкуренция между индивиди, фирми, компании, държави, които постоянно се стремят към технологични и организационни новости – главният двигател на западния просперитет. Всъщност с развитието на модерния капитализъм, конкуренцията отива и на по-високо ниво. В модерните капиталистически национални държави се формира политика на държавен протекционизъм. Между тях също се развива конкуренция за световните икономически

пространства, ресурси, търговия. Специфичният **европейски национализъм** прераства в конкуренция на попрището на Световното стопанство.

Ако тези са основните фактори за формирането на модерната пазарна мотивация в Европа, какви са тези, които формират подобна мотивация у икономически активните българи? Аналогични ли са те със западноевропейските или имат своята специфика? Оказват ли върху българите влияния със същата сила както при западноевропейците? Дават ли същите резултати за формиране на модерна пазарна мотивация? Тези фактори ли създават прословутия български икономически феномен, който впечатлява Запада? Каква е историческата съдба на този „феномен“? Това всъщност, са основните проблеми, които разглежда главната част на разработката – третата глава. Анализът на основните фактори, които формират модерната пазарна мотивация на икономически активните българи в епохата на Българското национално възраждане, е построен в същата структура, както анализът на факторите, формирали модерната европейска пазарна мотивация. Разглежда се един специфичен български фактор, какъвто е **патриархалността** – традиционна нагласа на значителна част от българското патриархално селячество, която рефлектира и при еснафите, и при раждащите се български капиталисти, и при новото чиновничество, и при т. нар. пролетарият, който в България никога не достига класовото съзнание на западния пролетариат!

Въпреки хилядолетните рецидиви на патриархалните традиции сред българското общество по време на Българското възраждане и десетилетията след Освобождението, върху нашето общество през XVIII и XIX в. неудържимото влияние на **Новото европейско буржоазно време**. То непреодолимо прониква в западащата Османска империя и, поради консервативната военно-шериятска османска система, влияе най-бързо и непосредствено върху производителното население, сред което основно място заема българското население. Новото европейско пазарно време изважда балканските народи от ориенталската летаргия на османската азиатска система и робското съзнание, за да ги приобщи към европейската пазарна и обществена система на новото пазарно стопанство и отвореното буржоазно общество! Факторът **икономическо пространство** също влияе върху формирането на модерна пазарна мотивация сред българите. От една страна това е огромното пространство на османския пазар, простиращ се на три континента, което дава големи възможности за българските занаятчии, манифактуристи и търговци. От друга страна това е пространството на огромният европейски пазар, в който от края на XVIII в. българите проникват все по-широко.

Сред другите фактори, които формират модерната пазарна мотивация на възрожденските българи е и **религиозно-етическият фактор**, който се проявява по различен начин сред българите. От една страна това е православно християнство, което заедно с езика, съхранява българското народностно самосъзнание, а заедно с него и стопанските добродетели на българина. От друга страна това са влияния на католицизма и протестантството, проникнали в нашите земи чрез западните религиозни мисии и училища. Формирането на модерната пазарна мотивация у възрожденските българи зависи, в значителна степен, от редица трудности, които създава османската стопанска и политическа действителност, затова тук тя се определя и като **мотивация на възможното**. Те трябва да преодоляват и остарелите принципи на фискална собственост върху земята, и произвола на османската администрация и османското население, и консерватизма на шериятската държава, отхвърляща враждебно всяка новост, проникваща от Европа, като вредно влияние на Християнския свят, и липсата на модерна стопанска политика на Портата, и липсата на елементарна сигурност в за имуществото и дори за живота в пределите на Империята. Един от най-силните и масови фактори при формирането на модерната пазарна мотивация сред българите е, може би, прословутия **еснафски егоизъм** на българските възрожденски занаятчии. Той,

очевидно е предшественик на модерния капиталистически индивидуализъм у значителна част от българите. Българската модерна мотивация е донякъде и резултат от **подражания** на модерната европейска стопанска и обществена система, достигащи често до „криворазбрана цивилизация”.

Въпреки големите трудности, условности и несигурност в османската действителност, значителна част от възрожденските българи съумяват да се адаптират и да използват всяка възможност за да развият модерни пазарни отношения. Много от тях използват леността и некомпетентността на османските бирници и чиновници и откупуват фискалните данъци. Много българи в планинските райони пък, отглеждат стотици хиляди глави дребен и едър добитък или създават совати – истински предприятия за огромно количество месни произведения. Те буквално изхранват армията и градското население. Но основната маса икономически активни българи, които слагат основите на модерните пазарни отношения и най-добре се адаптират към истинска пазарна мотивация, това са занаятчиите и излизащите от техните среди предприемачи, търговци, манифактуристи и дори първи фабриканти в Османска Турция. Така много предприемчиви българи, още преди Освобождението, развият у себе си наченките на истинска пазарна мотивация и слагат основите на българския модерен капитализъм, въпреки редицата рецидиви на ориенталщина, съпътстващи развитието на модерна България още десетилетия наред. И когато възстановената през 1879 г. Българска държава тръгва бързо по пътя на модерния капитализъм и отвореното гражданско общество и българите изненадват както Европа, така и Освободителката Русия с модерната си пазарна мотивация и политическа интуиция, те ще изглеждат в техните очи като някакъв изненадващ „феномен”! Та няма и 30 години откакто излизат от рамките на азиатската деспотична империя и вече имат модерна просперираща икономика и демократична парламентарна политическа система! Не е ли феноменално? Всъщност българите изграждат феномена през двата последни века на робството. Тогава, през първото десетилетие на XX в., когато „феноменът” се проявява, руският политик Милюков ще каже паметните думи: „Не бива да се сърдим на братушките, че предпочетоха политическия опит на Запада пред политическата мъдрост на Изтока”.

Дори след страшната национална катастрофа и икономическата разруха след Първата световна война, след загубата на важни стопански територии и голямата вълна българи-бежанци страната се съвзема и само за десет години възстановява довоенното си икономическо състояние. В основата на това стои пак прословутият „феномен” – силната индивидуална пазарна мотивация на българския селянин – собственик на земята си, колкото и да е тя; на предприемача, който използва преструктурирането на аграрното производство за да създава нови индустрии; на банкера и търговеца, които бързо се ориентират към нови инвестиции и пазари в променените условия след войната.

За съжаление, след Втората световна война новото разпределение на сферите на влияние между свръхсилите оставя България в сферата на съветското пространство с всички последици от това. Налагането на тоталитарната политическа система и държавно-плановата икономика ликвидират за половин век не само частната собственост и индивидуалната икономическа инициатива, но и индивидуалната пазарна мотивация на българите! Основната част от населението – селяните са лишени от земята си и масово мигрират в градовете, където са натъпкани в грозни панелни комплекси. Носталгията им по земята остава, но индивидуалната пазарна мотивация е убита. Българите се превръщат в държавни служители без реална роля в икономиката. Те, които са се уповавали много векове на собствените си сили и възможности и са извеждали и страната си от тежки кризи, сега са превърнати в иждивенци на държавата. Нища не зависи от тях. Вместо тях решава партията-държава, която е собственик на

всичко дори и на самите тях! Те са нейни поданици. Работят в държавни предприятия, получават държавни заплати, пазаруват в държавни магазини по държавни цени. Да се излезе от тази ситуация, превърнала се в психология на две – три поколения, е извънредно трудно. Оттам и истинското отворено гражданско общество не може да се формира. Основната част от хората все още се уповават на държавата, не проявяват лична инициатива, стоят в пасивна летаргия, без да виждат изход в безкрайния нов „преход“ към пазарна икономика и нормална демокрация. Убита е индивидуалната им пазарна мотивация, убито е гражданското им съзнание, дано да не е окончателно. Фаталното посегателство върху личната инициатива и мотивация дава своите отровни плодове, които избухват в перверзни стремежи към бързо обогатяване без усилия, без упорит труд и индивидуална мотивация!!!

РЕЗЮМЕ

на учебника „Сравнителна стопанска история”, ИК „Ваньо Недков”, С. 2002 г., автор доцент Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории”, на Стопанския факултет при ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Учебникът е написан на базата на предишен учебник – колективен труд на автора съвместно с доцент Нинел Нешева-Кьосева от 1995 г. за студентите от дистанционно обучение на Нов български университет. По-късно, авторът вече като доцент и преподавател по Стопанска история в Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски” в Благоевград, преработи и разшири своите теми от общия учебник в отделна книга със същото заглавие. Всъщност, това заглавие е възприето от един от първите учебници по Стопанска история у нас – чудесната и оригинална книга на професор Иван Кинкел, сложил началото на преподаването на Стопанска история в България.

Такова заглавие впрочем, съвпаднало и с възгледа на автора като лектор пред студенти по икономика, че за тях не са толкова важни конкретните факти и документи от стопанската история, колкото един задълбочен и аргументиран сравнителен анализ на различните стопански системи във времето и пространството. Анализ, който да създаде добра представа за различните пътища в стопанското развитие на човешки общности, държави, икономики. За разнообразните форми на стопанска организация. За многообразните структури на отделните стопански системи. Именно такъв анализ дава възможност студентите, пък и други читатели, изкушени в историческото развитие на стопанството и стопанските отношения, да осмислят тези съществени различия, развили се през вековете и хилядолетията. Познаването на стопанските системи и стопанските отношения в миналите епохи дава възможност да се разберат по-добре съвременните различия в стопанските системи на глобализацията се свят.

В началото се изясняват същността и предмета на Стопанската история като част от общото историческо познание. Изясняват се също различните подходи към периодизацията на Стопанската история и основно т. нар. „формационни” и „цивилизационни” теории за основните периоди в стопанското развитие на човечеството. Пак в първата част се прави сравнителен анализ между стопанските системи на най-ранните човешки цивилизации в долините на големите реки: Нил, Тигър и Ефрат, Инд и Ганг, Хуан хъ и Ян дзъ и Средиземноморските цивилизации – Финикийската и Гръко-римската. Изтъква се решаващата роля на фискалния централизъм в тези империи на Древния изток и обратно, ролята на стопанския индивидуализъм в много по-отворените системи на финикийците, античните гърци и римляните, стимулиращи частната инициатива и пазарните отношения. Пак в този смисъл се разглеждат и централизираните средновековни империи на Изтока, в сравнение с класическия западноевропейски феодализъм, основан на икономическия имунитет и значителната политическа независимост на западните феодални владетели.

Втората част на учебника разглежда важната епоха на преход към съвременното пазарно капиталистическо стопанство в Западна и Централна Европа, както и особеностите при проникването на модерните пазарни отношения в българските земи през Възраждането. Основно внимание се обръща на най-съществените фактори на т. нар. Генерална трансформация в Западна Европа. Фактори, които превръщат Запада в център на формираните от него Световна търговия и Световно стопанство, предходници на съвременното Глобално стопанство.

В третата част са разгледани проблемите свързани с Първия индустриален преврат и индустриализацията в Западна Европа и Северна Америка. Изтъкнати са особеностите в индустриализацията на отделните западни държави. Разгледани са и

проблемите с индустриализацията в Източна Европа, Русия и Япония. Пак в тази част са засегнати и въпроси, изясняващи времето на т. нар. концентрация на капиталите и производството от края на XIX и началото на XX в. в развитите индустриални държави в Западна Европа, САЩ и Япония.

Четвъртата част на учебника е най-обширна. Причината за това е, че тук са разгледани няколко важни проблема: 1. Основните последици от Първата световна война и промените в съотношението на силите в Световната икономика; 2. Последиците от войната в големите колониални империи Великобритания и Франция и нарастването на ролята на САЩ в Световното стопанство; 3. Появата на Япония на арената на големите индустриални партньори; 4. Съдбата на победената Германия и възстановяването на нейната икономика; 5. Тоталитарните държави между двете световни войни и особеностите на техните стопански системи; 6. Малките развити индустриални държави в Западна Европа и ролята им в европейската и световната икономика; 7. Възстановените държави на Централна и Източна Европа и мястото им в Европейското стопанство; 8. Държавите в периферията на Европа и ролята им на заден двор на Европейското стопанство.

Петата част разглежда Световното стопанство през 30-те години на XX в. до началото на Втората световна война: 1. Контрастните решения в икономиката, вариращи между държавно-плановата икономическа система, тоталитарния контрол и държавното регулиране; 2. Нарастващата роля на малките развити икономики в Западна Европа; 3. Държавите от Централна и Източна Европа – буфер между тоталитарните империи; 4. Слаборазвитите държави в периферията на Европа, в условията на натиск от страна на тоталитарните държави; 5. Българското стопанство през 30-те години; 6. Състоянието на колониалните територии и държавите от Латинска Америка и Азия.

В шестата част се разглежда Двуполусния свят, формирал се след Втората световна война: 1. Икономиките на развитите западни държави и Япония. Началото на европейската икономическа интеграция. Водещата роля на САЩ в Западния полюс; 2. Формирането на Социалистическата система и налагането на съветския тоталитарен модел в държавите от Източна Европа; 3. Нарастващият Трети свят с разпадането на колониалната система.

В края на учебника са отпечатани няколко примерни теста, предназначени за самоподготовка на студентите или за проверка на знанията.

РЕЗЮМЕ

на учебника Стопанска история, Издателство „Люрен”, С. 2010 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Учебникът е преработено издание на Сравнителна стопанска история на същия автор. Отделните теми са конкретизирани. В началото на всяка тема са изведени основните цели, които са поставени за усвояване, както и ключовите думи и термини. Също така, в края на темата, са посочени казуси, свързани с основните проблеми на темата, които дават възможност за самоподготовка.

В този вариант на учебника някои теми са съкратени, тъй като авторът смята, че са несъществени за общото разбиране на историята на стопанското развитие на човечеството. Същевременно е вмъкната темата за стопанското развитие на България от Освобождението до войните (1879 – 1912 г.). Тя липсва в предишното издание а всъщност, е особено важна за разбирането на формирането и развитието на модерното капиталистическо стопанство в страната. Нещо повече – това е най-силният период в стопанското и общественото развитие на българското общество и българската държава в Ново и Най-ново време. Именно впечатляващият стопански, политически и културен подем на България през първото десетилетие на ХХ в. е повод на запад страната да бъде споменавана едва ли не като „икономически феномен”!

В това издание авторът се е опитал да подчертае и прецизира най-важните проблеми от стопанското развитие. Много от основните проблеми са подчертани за да се насочи вниманието на студентите към тях. Обогатена е посочената към темите литература. Посочени са много конкретни документи и материали, които дават възможност да се изяснят най-точно проблемите. Всъщност много от тези документи са събрани в специален сборник от документи и материали, който авторът и доц. Нинел Нешева-Къосева от НБУ издадоха през 1999 г. и се използват в обучението на студентите по време на семинарните занятия.

Този вариант на учебника е по-стегнат и конкретизиран. Уточнени са някои основни анализи в стопанското развитие на икономическите системи. Подчертани са най-важните тенденции в международните икономически отношения. Например в главата, отразяваща тоталитарните икономически системи, нещата са свързани с трудностите на настоящия преход на бившите комунистически държави към нормалното пазарно стопанство и отворено гражданско общество.

В последната част на учебника, разглеждаща Двуполусния характер на света след Втората световна война, в първата тема относно стопанското развитие на западните държави, са вмъкнати нови пасажии, отразяващи европейската икономическа интеграция. Уточнени са и някои въпроси, свързани с икономическата организация и структура на социалистическите държави през втората половина на ХХ в.

РЕЗЮМЕ

на учебника Сравнителна стопанска история, Издателство на МВБУ, С. 2009 г., автор доц. Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Учебникът е модификация на по-стария учебник по Сравнителна стопанска история на автора. Това издание е предназначено само за студентите от форма дистанционно обучение на Международното висше бизнес училище в Ботевград. В това си качество учебникът е адаптиран за целите на дистанционното обучение. В началото на всяка глава има пасаж, посочващи основните цели на обучението в конкретната тема, както и ключовите думи и термини в изложението.

Вмъкната е нова тема: „Развитие на модерните пазарни отношения в България от Освобождението до войните (1879 – 1912 г.)”, особено важна при изясняването на развитието на модерния български капитализъм. Това е времето, когато българското стопанство уверено навлиза в руслото на модерните пазарни отношения в основните области на икономиката. Времето, когато подемът на българската икономика и бързата и модернизация, политическата стабилност и военните изяви, както и културния просперитет са толкова впечатляващи, че на запад споменават България като „феномен” сред младите държави, тръгнали по пътя на модерното капиталистическо развитие.

В края на всяка глава са посочени казуси по основните проблеми на темата, които дават възможност за самоподготовка и самоконтрол на студентите от дистанционно обучение. Посочени са и основна литература и документи по проблемите на стопанската история. В края на учебника има конспект и примерен тест. Учебникът се издава от издателството на Висшето училище само в ограничен тираж, предназначен за студентите от училището.

РЕЗЮМЕ

на учебника **Европейско стопанство**, Издателство БОН, Благоевград, 2007 г. –
писан от колектив: проф. Чавдар Николов, доц. Васил Сивов, доц. Димитър
Димитров, д-р Десислава Стоилова от Стопанския факултет при ЮЗУ „Н.
Рилски”, гр. Благоевград

Учебникът е ново, преработено издание на учебника Европейска интеграция от същите автори, издаден по-рано. Периодичното подновяване на подобен род учебници е наложително, защото Европейската икономическа общност и Европейският съюз са динамични системи, в процес на разширяване и постоянно развитие. Специфичният характер на Европейския свят, развил се на базата на стопанския и политическия плурализъм, пазарни отношения и политическа демокрация, предполага тази динамика. Всеки от авторите е разгледал различни аспекти на европейската интеграция, на структурата, управлението, стопанската организация, финансовата система, общите политики, договорите...

Доцент Димитър Димитров е автор на първа, втора, пета и седма глава от учебника. В **първата глава** (3-14 стр.) се разглежда спецификата на Европейския свят в неговото историческо развитие. Изтъква се ранното развитие на стопански индивидуализъм, пазарни отношения, конкуренция и свободна търговия още в Гръко-римския свят – предшественик на съвременното пазарно капиталистическо стопанство. През Средновековието в Европа не само се запазват частнособственически отношения и мотивация, макар и под формата на частни поземлени частни имения. В Европа, по това време, се формират и свободни градски центрове, където производството, търговията и банкерството формират новата градска класа на буржоазията. Така се слагат основите на съвременното капиталистическо стопанство. Заедно с него се формират национални държави и национални пазари, развива се глобална конкуренция между модерните държави за икономическите пространства, пазари, ресурси на света. Това поддържа непрекъснатото плурализма и борбата за надмощие в Европа, което пречи на всякакви опити за обединение на континента в някаква по-голяма формация.

Едва след Втората световна война, с нейната невероятна разрушителност и огромни човешки загуби, основната част от които отново са в Европа, европейците някак поумняват, отказват се от претенции за компенсации и се ориентират към взаимно подпомагане не само за възстановяването си но и за по-нататъшното си стопанско и политическо развитие. Френско-германското икономическо сътрудничество и примерът на Бенелюкс, обезпечени финансово от Планът „Маршал”, създават здрава основа за бъдещата Европейска икономическа общност, въпреки трудностите и традиционните противоречия. **Втората глава** (14-26 стр.) разглежда идеите за европейско единство в миналото; идеите и условията за европейска икономическа интеграция след Втората световна война; първите стъпки към сътрудничество и взаимопомощ между западноевропейските държави; възгледите за формата и организацията на Европейската общност; финансовите и организационните основи на интеграцията. В **пета глава** (59-79 стр.) се разглеждат основните етапи на европейската икономическа интеграция до началото на XXI в. В **седма глава** (102-155 стр.) се прави анализ на основните функции на европейските институции, на баланса между общите институции на ЕС и суверенитета на държавите-членки. Разглеждат се проблемите на разширяването на Общността, характеризират се старите и новите ѝ членове...

РЕЗЮМЕ

на статията „Фатална криза или ново начало” (под печат в сп. „Финанси и финансова политика”, 2011 г.) на Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” при Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград

Статията е синтезиран вариант на по-голямо изследване на автора, произтичащо от трайните му интереси към същността и начините на формиране на индивидуална пазарна мотивация в Европа, България и останалия свят. Конкретният повод за изследването е и неестествено продължаващият т. нар. „български преход” към модерното капиталистическо стопанство на Европа и света. Явно трудностите на този преход се коренят в близкото и по-далечното минало на българското общество: в бързото и твърде повърхностно, твърде сурогатно установяване на модерната пазарна мотивация у българите в несигурните условия на османската азиатска система; в доста краткият от историческа гледна точка, буржоазно-капиталистически период на България, също крайно недостатъчен за утвърждаване на тази мотивация у основната част от българите; в половинвековното господство на комунистическата тоталитарна и държавно-планова система!

В този смисъл изследването, след един обобщаващ историческото време и условията за пазарна мотивация сред българите увод, е разделено на четири части: формирането на пазарна мотивация у българите в епохата на Националното възраждане; възможностите за модерна капиталистическа мотивация в т. нар. „буржоазен период”; антимотивацията (мотивацията на иждивенството) в епохата на комунизма; обърканата посткомунистическа мотивация на българина от края на XX и началото на XXI в.

В увода на изследването се излагат мотивите на изследването: продължителният безидеен и безнадежден „преход” на българите от социалистическото безвремие към псевдопазарното и псевдодемократично време на постсоциализма, който и като пост, продължава да проявява рецидивите си; възраждането на онова атавистично, многовековно чувство за лично оцеляване на българина въпреки всичко, онова прословуто „спасяване поединично”, често за сметка на ближните, нещо повече, прегазвайки ближния, вместо истинската пазарна мотивация; онова фатално пречупване на националното самочувствие, на националната психология и още по-фаталното противостояние между социални и политически групи, между града и селото, между леви и десни идеологии след страшната национална катастрофа след Първата световна война; тоталното убиване на и без това крехката и неукрепнала българска индивидуална мотивация от повсеместното обезличаване и унификация на българите при социализма; целенасоченото установяване на една безизходна и едва ли не безкрайна ситуация на господство на партийно-олигархично-бандитски групировки, които задкулисно управляват постсоциалистическа България.

Първата част засяга въпроса за формирането на модерна пазарна мотивация у българите в епохата на Българското възраждане. Всъщност този проблем авторът анализира подробно в основното си изследване – „Балканският икономически феномен” (формирането и утвърждаването на модерна пазарна мотивация у българите в епохата на Възраждането), който е и хабилитационен труд. В статията синтезирано са засегнати проблемите, свързани с проникването на модерните пазарни отношения в Османската империя и условията за тяхното утвърждаване у икономически активната част от българите. Изтъква се липсата на целенасочена модерна икономическа политика на османската държава за насърчаване и покровителство на модерното

производство и капиталистическите пазарни отношения. Разглежда се диференцирано мотивацията на едрата търговско-лихварска класа, обособила се в края на XVIII и началото на XIX в.; мотивацията на основната част от икономически активните българи – занаятчиите и търговците в пределите на българските земи; ограничените възможности на основната част от българските селяни да се ориентират към стоково производство и истински пазарни отношения – към истинска пазарна мотивация; недостатъчното историческо време за осмислянето и утвърждаването на такава пазарна мотивация.

Във **втората част** се анализира развитието на модерното капиталистическо стопанство в следосвобожденска България и на този фон – еволюцията на модерната капиталистическа мотивация. Обръща се внимание на някои специфични особености на българския капитализъм, които влияят върху мотивацията на българите: използването на политическата конюнктура за обогатяване и икономически просперитет; продължителните държавни протекции за определени производства с периодичните подновявания на Закона за защита на местната промишленост; ограничената пазарна мотивация на значителната дребнособственическа маса, запазила се в голяма степен в селото и града у нас през т. нар. буржоазен период; безкрайно краткото време на този период за осмислянето и същинското утвърждаване на модерната капиталистическа мотивация.

В **третата част** на статията, отново синтезирано, се разглеждат някои аспекти на мотивацията на българите в условията на т. нар. Социалистическа система. Всъщност, това е времето, обхващащо половин век, когато българското общество, в огромната си част, загубва всякаква естествена мотивация, както в икономиката така и в обществения живот. Основната причина е, че българите, лишени от традиционната си частна собственост, са всъщност, изведени от естествено участие в икономическите процеси, откъснати са напълно от индивидуална роля в каквито и да е нормални пазарни отношения, защото такива няма! Всичко е собственост на партията-държава, всичко е подчинено на държавно-плановата икономическа система. Няма индивидуален интерес, няма конкуренция, няма лична инициатива, всичко се решава от огромната партийно-държавна администрация, във всичките ѝ разновидности: партийна, административна, комсомолска, профсъюзна, младежка, детска, културна... Всъщност, изобщо няма никаква индивидуална мотивация, защото хората са „обединени” в „коллективи”, в унифицирани и контролирани тотално от партията-държава стопански, обществени, културни, младежки и детски организации. С други думи, тук не може да съществува никаква индивидуална мотивация: нито пазарна, защото няма реален пазар, нито гражданска, защото няма гражданско общество, нито културна, защото културата се дирижира от партията-държава... Хората практически са иждивенци на партията-държава, която не само контролира всичко, но е и собственик на всичко, дори, в значителна степен, и на самите хора! Липсата на възможности за лично забогатяване и икономически просперитет, налага повсеместно „връзкачество” – широко разпространен начин за издигане в различните бюрократични структури на тоталитарната държава: администрация, профсъюзи, комсомолски комитети, различни казионни обществени и културни организации.

Четвъртата част е опит да се анализират възможностите за възстановяване на нормалната пазарна мотивация на българите в постсоциалистическата действителност. Действителност – продукт на бившата тоталитарна система, на нейните бюрократично-репресивни структури, които се трансформират от идейно-политически в стопански и финансови. Имайки в ръцете си парите и икономическите лостове, тези структури на партията-държава мимикрират в силови – „застрахователни” и „охранителни” фирми, в псевдобанки и фирми, които трябва да сложат началото на пазарната икономика в

България. Всъщност обаче, те убиват нормалната пазарна мотивация на основната част от българите. У тях се налага убеждението, че едва ли не единствените начини за забогатяване са силовите и мафиотските групировки или връзките с новите – стари държавни, административни и партийни структури. В тях също преобладават пак анонимни, но рутинирани и влиятелни бивши кадри на бюрократичните и силови структури на партията-държава.

В тези ненормални условия не може да се развие нормална пазарна мотивация. Амбициозните и способни на такава мотивация хора нямат много възможности да развият някаква нормална стопанска дейност, защото често върху тях се упражнява безнаказан рекет от т. нар. „сенчести структури”. За целия 20 годишен период на т. нар. преход към пазарна икономика, българите сякаш свикнаха с мисълта, че няма изход от тази ситуация, защото сенчестите групировки са се сраснали с партийните, държавните, съдебните, полицейските и административните институции. Затова и една от мотивациите в постсоциалистическото общество е стремежът да се добереш до тези институции. Друга „мотивация” е отново изпитаното връзкачество – чрез роднински, приятелски или кланови връзки да заемеш служба или да създадеш фирма, покровителствана от силови структури. За останалите остава вегетирането в някакви служби, магазини, лавки, сергии – колкото, толкова! При тези обстоятелства образованието се свежда не до знания, а едва ли не само до вземане на някаква диплома, за да се удостовери съвсем формално някакъв образователен ценз!

В несигурната и безнадеждна постсоциалистическа действителност се развива друга масова мотивация – емиграционната. Липсата на възможности за нормална реализация в България кара стотици хиляди, предимно млади хора, да търсят реализация или просто препитание в уредените западни пазарни общества. Там амбициозните получават истинско образование (ако имат пари), някои успяват да се реализират във фирми или банки. Повечето обаче, отиват за да припечелят малко пари и да пратят на мизерстващите си в България семейства. Това ги доближава едва ли не до онази мотивация на оцеляването от турско време!

Изходът от тази безнадеждна ситуация е, може би в едно бъдеще, когато поколенията, свързани с тоталитарната и преходната епохи си отидат физически. Може би едва тогава новите поколения постепенно ще влязат в нормалните норми на пазарната икономика. Може би тогава ще отпаднат перверзните „връзки”, рекетът, фактическото беззаконие. Едва тогава ще може да се формира нормална пазарна мотивация, изградена на истински знания, способности, амбиции за просперитет в истинска конкурентна среда, а не в средата на силови, кланови или партийни монополи.

РЕЗЮМЕ

на научен доклад на доц. д-р Димитър Стефанов Димитров от катедра „Икономически теории” на Стопанския факултет при ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград на тема „Икономическата мотивация на българите в условията на прехода към нормално пазарно стопанство”, Сборник доклади от Международна научна конференция „Реалната икономика в условията на паричен съвет”, проведена в гр. Враца на 4 и 5 февруари 2000 г., с. 84-92

Темата на докладът е част от изследванията на автора върху проблемите на формирането и утвърждаването на модерна пазарна мотивация у българите в епохата на Възраждането, в сравнение с мотивацията им в постсоциалистическото общество. В този смисъл тя е предходник на основния му хабилитационен труд „Балканският икономически феномен (формирането и утвърждаването на модерна пазарна мотивация у българите в епохата на Възраждането)”.

В доклада се разглежда сложната и объркана ситуация в България и Източна Европа след разпадането социалистическата система. Изтъкват се трудностите при възстановяването на нормалната пазарна икономика, при промяната на икономическите отношения, при установяването на нормална парламентарна и обществена система. Тези трудности, произтичащи от рецидивите на тоталитарната система, породили силови и други непазарни структури, които присвояват парите и икономическите лостове на бившата партия-държава.

На фона на тази ситуация на несигурност се разглеждат предишните исторически епохи в българското развитие, когато се формират пазарни отношения и пазарна мотивация у икономически активните българи: Възраждането, когато се формират и развиват тези отношения и мотивация; т. нар. „буржоазна епоха”, когато модерният капитализъм и пазарната мотивация получават най-големи възможности; комунистическата тоталитарна система, която убива пазарните отношения и индивидуалната мотивация. Тези относително кратки исторически епохи в развитието на България, не позволяват да се установят и развият трайни и стабилни модерни пазарни отношения и истинска пазарна мотивация. Те остават доста повърхностни, сурогатни, несигурни. В наложената тоталитарна комунистическа система у нас пък, пазарните отношения и индивидуалната пазарна мотивация са ликвидирани и заменени с унифицирани колективистични отношения. Тогава партията-държава унищожава частната собственост и личната инициатива в икономиката и обществените отношения и налага държавно-планова икономика и тоталитарна система. Всичко това е в основата на трудния български преход към нормална пазарна икономика и икономическа мотивация в постсоциалистическото време.

РЕЗЮМЕ

на Сборник документи и материали по Стопанска история, Университетско издателство „Стопанство” на УНСС, София, 1999 г. – съставители Димитър Стефанов Димитров и Нинел Нешева-Къосева

Сборникът е съставен между 1998 и 1999 г. с цел да се конкретизира обучението по Стопанска история на студентите от икономическите специалности. Документите и материалите, публикувани в Сборника, илюстрират най-точно лекционния курс. Те дават конкретна представа за стопанското развитие на различните икономически системи във времето и пространството. Студентите могат да видят и коментират конкретни факти и документи от съответната епоха, която се разглежда в лекциите. Така те могат самостоятелно да преценят съответните факти и документи, сами да се убедят в истинността на поднасяния в лекциите материал.

Документите и материалите са събирани от повече от 70 източника от двамата съставители. Това са текстове от древни надписи на глинени плочки и на камък, папирусни текстове, закони, трудове на антични автори, средновековни текстове и надписи, закони и укази на владетели и феодали, материали от времето на Генералната трансформация и Индустриалния преврат, султански ирадета, държавни поръчки, еснафски устави и други документи от османското владичество в нашите земи, сравнителни таблици за производството, търговските отношения, международните икономически отношения в Ново и Най-ново време...

Това са повече от 230 текста от различни епохи и повече от 100 таблици и други материали. Авторите работиха близо две години за да съберат материалите от десетки сборници с исторически извори, хрестоматии, публикации на чужди и наши автори, документи от Държавен вестник и други документални издания, издания с историческа статистика и др. Авторите, с всеотдайност и упоритост, правиха сборника за студентите от УНСС, макар че колегите им не ги разбраха и Сборникът не намери място в преподаването на Стопанска история в УНСС. Той намери обаче, своето приложение в Нов български университет, в ЮЗУ и други факултети и бързо се изчерпа. Тъжно е, но това е действителността в България и, за съжаление и сред интелигенцията, и сред образователните среди. Завистта към можещия и работещия е повсеместна! Малкото изключения, все пак събуждат известни надежди.

РЕЗЮМЕ

на научен доклад на тема „Реализация на кадрите в Културния туризъм в България” на доц. Димитър Стефанов Димитров, от Международна научна конференция в гр. Сандански 2008 г. в Сп. „Икономика и управление”, г. IV, бр.4/2008 г., издание на Стопанския факултет при ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград, с. 70-86

Научният доклад е нещо като подготвителен етап към една голяма книга-справочник за Културно-историческото наследство на България, която вече е под печат. Същевременно докладът е отражение на някогашните интереси на автора, резултат от базовото му образование – Стара и Средновековна история и Етнография, както и от вродените му интереси към рисуването, изкуството и културното наследство на България и Света. Още повече една от катедрите на Стопанския факултет е катедрата по Туризъм и това го насочи към участие в Международната научна конференция по туризъм. Наблюденията на автора говорят за отчайващо непознаване на Културно-историческото наследство на България, дори от студентите по Туризъм! А Културният туризъм явно е един от най-добрите шансове на страната не само да добие по-голяма известност в Европа и Света като един от центровете, където се формира европейската цивилизация, но и възможност за сериозни приходи в националния бюджет. Това определя и темата на доклада:

В доклада са посочени основните проблеми на преподаването на темите, свързани с Културно-историческото наследство на България. Маркирани са основните епохи в хилядолетното развитие на няколко цивилизации в нашите земи, които са оставили неповторими обекти и паметници на културата. Посочени са някои уникални праисторически обекти, които показват, че в нашите земи човешката култура присъства от най-ранните епохи на Палеолита до ярките културни паметници на Неолита и Енеолита. Особено внимание е обърнато на най-интересните и атрактивни за Културния туризъм обекти: тракийските светилища и гробници, гръцките колонии по българското крайбрежие; останките от римски градове, терми, вили, мозайки; средновековните крепости, черкви, манастири; неповторимата българска възрожденска архитектура; безбройните черкви и манастири, съхранили не само духа и идентичността на българите, но и тяхното високо чувство за култура, както и разнообразните им умения в областите на пластиката, дърворезбата, архитектурата, живописа, приложните изкуства... Накратко е засегнат и въпроса за множеството религиозни обекти и паметници в нашите земи, които са обект на интерес от вярващи хора. Интересът към тези обекти обаче, би могъл чувствително да се разшири и да се превърне в истински Култов туризъм. Това също би могло да е съществена част от туроператорската дейност у нас, особено след половинвековното господство на комунистическия атеизъм, когато възможностите за култов туризъм бяха сведени до нула. А очевидно е, че качествата на много български манастири като многовековни центрове на Православието, биха били примамливи обекти и днес не само за българи, но и за руси, и сърби, и румънци, други вярващи православни хора. Основната идея е да се изтъкне необходимостта от изучаването на това неповторимо и огромно културно-историческо богатство, което е задължителна част от подготовката на туроператорите и другите специалисти в областта на туризма.

В доклада се подчертава, че целта на изучаването на културно-историческото наследство не е бъдещите туроператори да знаят какво има в музеите и подробно да го обясняват. Това е работа на музейните работници, които са задължително историци, етнографи, археолози... Работата на туроператорите е да знаят къде са обектите на

българското културно наследство, каква е тяхната ценност за българската и световната култура, да насочат туристите към тях. В доклада се изтъква нарастващото значение на Културния туризъм в света, както и политиката на Европейския съюз за издигане на неговата роля като най-важен фактор за популяризирането на Общоевропейската култура. А българското културно-историческо наследство е съществена част от него. Ето защо доброто му познаване е задължително за туроператорите и изобщо за работещите в областта на туризма в България. Още повече, че напоследък държавните органи, занимаващи се с туризма в страната, често изтъкват перспективите на Културния туризъм за популяризирането на България, както и за нейния икономически просперитет.

В доклада се изтъква и необходимостта от познания на туроператорите и върху обектите и на културните обекти и паметници в Европа и Света. Това се отнася особено за обектите на Балканите, много от които са свързани и с българското историческо наследство. От друга страна, след социалистическата изолация на основната част от българите от света и световната култура, през последните десетилетия, когато страната се отвори към Европа и Света, интересът и възможностите на хората у нас към Световното културно наследство бързо нараства. Българинът явно се стреми да види това наследство, дори когато средствата му са оскъдни! Напоследък хиляди българи бързат да посетят културните паметници в Гърция и Турция, но и в Египет, и в Тунис, и в Италия, и в Испания, и в Португалия. Ето защо българските туроператори и туристически дейци следва да имат общи познания и за световните културни обекти.

РЕЗЮМЕ

на книгата Културно-историческо наследство на българските земи (кратък поглед), (под печат в издателство „Люрен“, София), автор доц. д-р Димитър Стефанов Димитров от катедра Икономически теории на Стопанския факултет при ЮЗУ „Н. Рилски“, гр. Благоевград

Понятието „кратък поглед“, може би изглежда неправдоподобно като се има предвид обема на книгата (над 400 страници), но културното наследство на нашите земи обхваща време от хиляди години, хиляди културни обекти, стотици хиляди предмети на културата, десетки съкровища със световно значение, десетки музеи съхраняват това огромно богатство. Ето защо дори в такава обемиста книга всичко това може да бъде описано само накратко. Пък и целта на книгата не е подробното описание. То, в голяма степен, е направено в стотици изследвания на специалисти историци, археолози, архитекти, изкуствоведи... Целта на тази книга е да систематизира основните обекти и паметници по нашите земи във времето и пространството, да покаже местата, където се намират, да изтъкне тяхното значение за нашата и световната култура, в крайна сметка да съдейства за превръщането на това огромно културно наследство в известни, а защо не и печеливши туристически дестинации.

Първата част на книгата разглежда обектите на праисторическото културно наследство по нашите земи на фона на световното праисторическо наследство. Посочен е един от уникалните обекти на най-далечната епоха на Палеолита – пещерата „Козарника“ в Северозападна България, където са открити най-ранните останки от Хомо еректус в Европа, датирани около 1 400 000 години преди нашето време. Посочени са и другите най-важни обекти на палеолитната човешка култура в нашите земи. Пак в тази част на книгата са намерили място и основните обекти на човешката култура по нашите земи в епохите на Мезолита, Неолита, Енеолита и Бронза. Съществено място е отделено на един от най-известните в световната праисторическа наука обекти - селищната могила „Караново“ близо до гр. Нова Загора, която английският археолог Колийн Ренфрю нарича „резен човешка култура на повече от 3 000 години“.

Втората част от книгата отразява една от най-богатите епохи на човешката цивилизация на Балканите, включително и в нашите земи – Античната епоха. Това е времето, когато именно тук се поставя началото на Европейската цивилизация. Не само Елинската култура, която се разпростира по крайбрежието на полуострова и на Южна Европа, не само Римската култура, която обхваща Западна Европа, Балканите и Средиземноморието, но и цивилизацията на траките и древните македонци, които се преплитат с Елинската, Елинистичната и Римската цивилизации, превръщайки се в неразделна част от тях. Безбройни са обектите, паметниците, съкровищата, предметите на античната култура: десетки светилища, хиляди надгробни могили, останки от тракийски, гръцки, римски градове, вили, терми, акведукти, стотици хиляди са материалните ценности от Античността: безценни златни и сребърни съкровища, великолепни образци на античната керамика, десетки хиляди монети от всякакъв произход, съвършени мраморни пластики на тракийското, елинистичното и римското изкуство...

Третата част на книгата разглежда обектите и паметниците на културата от епохата на Средновековието в нашите земи. Тази част хронологично проследява пет периода: дохристиянското културно наследство на българите, свързано с изграждането на първата българска столица Плиска и други крепости; обектите и паметниците от втората половина на IX до първите десетилетия на X в., когато в България се налага

Християнството и се развива широко строителство на манастири и черкви; времето на византийското господство, когато византийските културни традиции се преплитат с българските; богатото културно наследство от Второто българско царство, утвърдило християнските културни традиции; първите три века на османското господство, когато в крайно тежки условия българите съумяват да съхранят културните си традиции.

Четвъртата част на книгата е най-обширна и това е разбираемо. Тук са описани, макар и накратко, основните обекти на културното наследство на една от най-богатите български епохи – тази на Българското национално възраждане. Разгледани са по региони българските възрожденски къщи, с техните живописни украси, дърворезби, еркери... Описани са едни от най-оригиналните архитектурни паметници на тази епоха – часовниковите кули. Описани са основните градове-обекти на възрожденската култура със специфичните им архитектурни стилове в различните региони. Особено внимание е обърнато на българските възрожденски манастири и черкви, обособени по региони. Отделя се внимание на черковните иконостаси – шедеври на възрожденските дърворезбарски школи, на оригиналните ктиторски портрети, сложили началото на светската българска живопис. Тук накратко са описани и други паметници на културата в нашите земи: стари джамии и синагоги, с техните архитектурни достойнства, някои католически и протестантски черкви, строени по време на Възраждането и след това. Разглеждат се обекти на етнографското наследство на България, както и центрове на българския автентичен фолклор.

Петата част засяга културното наследство на модерната Българска държава след Освобождението. Основно внимание се обръща на модерната архитектура и култура на буржоазна България. Описват се също основните български музеи и къщи-музеи на известни българи. Обърнато е внимание и на военните паметници – особено важни за нашата Нова история след няколкото войни за национално обединение на страната. Накратко са описани някои стари гарови постройки – емблематични за българските градове. Описани са и основни балнеолечебни центрове в страната, играли роля в миналото и днес, доколкото те са свързани също със значителни възможности за българския туризъм, но същевременно почти всички те са свързани с хилядолетната култура по българските земи.

Основен повод за написването на тази познавателна книга е необходимостта от изучаването на българското културно-историческо наследство от студентите от специалността Туризъм. В същото време, авторът се надява книгата да представлява интерес и за обикновения читател – любител на културните паметници и главно туристи, които се интересуват от културни и култови обекти и паметници.

РЕЗЮМЕ

**на учебника Сравнителна стопанска история, издание на НБУ, ЦДО –
радиоуниверситет, С. 1996 г., автори гл. ас. к.и.н. Димитър Стефанов Димитров и
гл. ас. к.и.н. Нинел Нешева-Къосева**

Учебникът беше написан от двамата автори само за нуждите на дистанционното обучение на студентите по икономика на НБУ през 1996 година, тъкмо когато това обучение правеше своя прощъпалник не само в НБУ, но изобщо в страната. Димитър Димитров е автор на темите: 1, 3, 7, 8, 10 и 11. Основната цел на тези глави е да покажат един нов поглед върху основни проблеми на стопанското развитие на Европа и света през отделните епохи. В първата глава авторът се е опитал да систематизира различните концепции за периодизацията на Стопанската история. В 8 и 10 глава авторът е използвал основни части от монографиите си „Времето на големите контрасти” и „Икономика в буферната зона”.

Двамата автори си разпределят тежестите: докато Н. Къосева набляга на някои по-теоретични аспекти на стопанското развитие във времето и пространството, Д. Димитров проследява в хронологически план развитието на различни стопански системи през вековете и хилядолетията в сравнителен план. Идеята тук е, да се изтъкнат специфичните особености на тези стопански системи, които в значителна степен обясняват съвременната ситуация в Световното стопанство. Обясняват защо едни системи играят определяща роля в Световната икономика и международните икономически отношения а други са чувствително изостанали? Защо в едни системи трайно са се установили и развили през вековете пазарни отношения, конкуренция и икономически индивидуализъм, а в други традиционно господства фискален централизъм и държавно-бюрократичен контрол над основната част от стопански активното население? Осмислянето на тези специфични условия дава възможност студентите по-добре да разбират съвременните икономически отношения.

РЕЗЮМЕ

на научен доклад на тема: „Социални проблеми и социално партньорство в България – исторически паралели” на д-р Димитър Стефанов Димитров, Сборник доклади от Научна конференция „Механизми на социално-икономическата реформа в България”, 2, 3. 07. 1992 г., Университетско издателство „Стопанство”, С. 1992 г., с. 212-224

Докладът е опит да се изяснят възможните тенденции за социална диференциация и социално партньорство в началото на прехода в началото на страната към нормално пазарно стопанство и отворено гражданско общество. Това се прави на фона на предишните преходи на българите като държава, религия и култура към Европейската християнска цивилизация и европейската стопанска и политическа система. Преходи в Средновековието, в епохата на Възраждането, в епохата на капиталистическото си развитие. Разглеждат се дълбоките структурни социални и икономически промени в нашето общество през тези периоди. Разглежда се и периода на тоталитарната система в България, когато българското общество в един много кратък период, преживява дълбока демографска и социална промяна. Тази промяна създава нова стопанска и социална структура, чиито последици са крайно тежки за българите и в значителна степен обясняват трудния им пореден преход към нормалната европейска пазарна система и политическа демокрация.

Именно това е базата, върху която се прави кратък анализ на социалното партньорство в различните епохи в развитието на българското общество. Оттук се прави сравнение със създалата се след разпадането на социалистическата система ситуация. Ситуация, която отново взривява социалната структура на обществото и го изправя пред трудните предизвикателства на един нов преход. В една крайно несигурна, противоречива обстановка на мимикрии на старите комунистически бюрократични и силови структури се формират нови социални групи. Авторът посочва, че само на базата на един безпристрастен анализ на миналите епохи и спецификата на тогавашните социални отношения в българското общество, може да се анализират точно и вярно създалите се нови социални връзки и сблъсъци в постсоциалистическото общество от края на ХХ и началото на ХХІ век.

РЕЗЮМЕ

на научен доклад на тема: „Източна Европа в епохата на глобализацията” на доц. д-р Димитър Стефанов Димитров, Сборник доклади от Международна научна конференция „Иновации, конкуренция, глобализация”, март 2003 г., гр. Враца, с. 223-262

В доклада се анализират характера и спецификата на Източна Европа в тяхното историческо развитие. Обръща се внимание на установилите се в продължение на векове различия в стопанското, религиозно-културното и политическото развитие на народите и държавите в региона. Наложилите се различия между народите в Централна и Източна Европа, следствие на продължителното им приобщаване към големите империи, наложили се в региона в края на Средновековието и в началото на Новото време – Османската, Австрийската, Германската, Руската. Късното освобождаване на източноевропейските държави от тези империи и развихрянето на последния етап от прословутия европейски етнонационализъм в тях.

Разглеждат се проблемите на глобализацията: илюзиите относно развитието на глобализацията в евро-американски стил и реалностите, които все по-ясно показват възраждането на старите големи цивилизации и нарастването на тяхната роля в международните отношения. Засегнати са проблемите, свързани с нарастващата конфронтация между традиционния хегемонизъм на САЩ и отчасти Западна Европа в света и нарастващата съпротива на един макар и хетерогенен Ислямски свят, стигаща до религиозен фундаментализъм и краен тероризъм, с евентуални фатални последици.

Според някои автори, в началото на ХХI век инициативата започва да се изплъзва от ръцете на Евро-американската цивилизация, а заедно с нея и посочените илюзии за евро-американска глобализация. Реалностите налагат категорично да се търси консенсус, взаимно разбиране и признаване между цивилизациите, без претенции за хегемонизъм. Хегемонистичните традиции на Запада обаче, както и нарастващите амбиции на големи източни държави като Китай и Индия и някои „източни тигри” в съвременната икономика, не предлагат скорошна перспектива за такъв консенсус. САЩ засега не могат да излязат от представите си за разпоредител със съдбата на света, зад което всъщност, се крият глобалните им икономически интереси. ЕС, въпреки нарастващата дистанция от САЩ, която се налага през първото десетилетие на ХХI век, все още е зависим от американската военна мощ. Китай не се спира пред нищо, в стремежа си да се наложи като нова световна сила. В Русия се възстановяват традициите на военно-олигархическата система, с не особено прикрити стремежи за разширяване на влиянието в Азия и Източна Европа. В Ислямския свят също протичат процеси на промяна, като една от насоките е втвърдяване на ислямския фундаментализъм, като противодействие на западния хегемонизъм.

В тази ситуация държавите от Източна Европа нямат алтернатива, освен интеграцията в Европейския съюз. Всъщност, и западноевропейските държави нямат друга алтернатива, защото сама за себе си, всяка една от тях, дори мощната ФРГ, нямат шансове пред огромните светове-икономики. Самата Русия не след дълго рискува да се изправи пред огромен геополитически проблем, защото върху 1/6 част от земната суша, колкото е територията ѝ, живеят средно по-малко от двама човека. В същото време на юг и югоизток от нея са огромните светове на Исляма, на милиардните Китай и Индия, на пренаселените Япония, Южна Корея, Бангладеш, Мианмар..., вероятно над 3 млрд. И половина!!! Дали скоро те няма да поискат преразпределение на жизнените пространства?!

РЕЗЮМЕ

на научна статия на тема: „1 300 години европейска интеграция или трите български прехода към Европа” на доц. д-р Димитър Стефанов Димитров в Списание „Финанси и финансова политика”, бр. 2, април-юни 2004 г., с. 24 – 59

Статията е предшественик на по-късната монография „Знаеш ли ти кои сме?” Тук се прави сравнителна характеристика между прехода на българското общество към модерните пазарни отношения и парламентарната демокрация и съвременния преход на българите след разпадането на т. нар. социалистическа система. В първата част на статията се сравняват условията и факторите на Генералната трансформация в Западна Европа между XIII и XVII в. и тези в Османската империя през XVIII и XIX в., когато започва процес на проникване и утвърждаване на европейските пазарни и обществени отношения, главно сред поробените балкански народи. Разглеждат се възможностите и трудностите при формирането на пазарните отношения сред българите в условията на Османската империя.

Пак в първата част на статията се анализира развитието на пазарните и обществените отношения в българското общество в десетилетията на т. нар. буржоазно време. Засяга се впечатляващо бързия стопански подем и неочакваната политическа интуиция на българите в първите следосвободенски десетилетия. В същото време авторът подчертава онази вечна недовършеност, повърхностност, сурогатност на българските преходи. Едва започнали, едва създали нови отношения, нова мотивация на хората, те бързо завършват във въртележката на превратната българска история, в която често съдбата на българите се решава от чужди „велики сили” и те започват отново и отново! Краткото време между тези преходи не дава възможност новите отношения и структури да се утвърдят, да се осмислят в достатъчно много поколения, да станат трайни норми.

Втората част на статията разглежда последния преход на българското общество: преходът от тоталитарната политическа система и държавно-плановата икономика към отворено демократично общество и нормална пазарна икономика. Най-напред се прави кратък анализ на тоталитарна система и последиците от половинвековното ѝ господство в България. Посочват се пагубните за мотивацията на българите социалистическа унификация, ликвидирането на частната собственост и пазарните отношения, пълният държавен контрол над финансите. Те убиват у най-малко две поколения чувството за индивидуална стопанска реализация в конкурентна пазарна среда. И това всъщност, е най-трудният проблем на последния преход – възстановяването на пазарното чувство, на индивидуалната пазарна мотивация на българина!

РЕЗЮМЕ

на научен доклад на тема: „Проникването на капиталистическите отношения в Европейския югоизток и стопанската мотивация на населението” на д-р Димитър Стефанов Димитров, от Научна конференция „Глобалната икономика и медиите”, в Сборник научни доклади, Университетско издателство „Н. Рилски”, гр. Благоевград, 1998 г., с. 205 - 239

Докладът е част от продължителните изследвания на автора върху формирането и утвърждаването на модерна пазарна мотивация у българите в тяхната Нова история. Всъщност това е една от поредните му стъпки към създаването на монографията „Балканският икономически феномен”, която е декларирана като хабилизационен труд. Тук, авторът вече прави сравнителен анализ на условията и факторите, които стимулират или забавят формирането на модерна пазарна мотивация от една страна в Западна Европа и от друга на Балканите. Разглеждат се факторите и условията, в които се формират пазарните отношения и пазарната мотивация на запад между XIII и XVII в. и тези в Османската империя през XVIII –XIX в. Изтъква се, че в османските условия носители на новите пазарни отношения стават не господстващите османлии, а поробените балкански народи. Посочват се трудностите, които спъват нормалното развитие на пазарните отношения, трудности, които икономически активните българи съумяват да преодоляват. Не само това, но те стават основен стопански фактор в Империята: произвеждат над 70% от аграрната и над 60% от промишлената продукция; вземат в ръцете си съществена част от вътрешната търговия, а и от външната по Дунав, в Европа и Русия.

На тази база значителна част от българите формират у себе си модерна пазарна мотивация. Тя ги прави предприемчиви и изобретателни дори в ненормалните условия на азиатската империя. Така българи създават първите фабрики в Империята, създават еснафски и земеделски каси – предшественици на модерния кредит, разширяват търговските и финансовите си връзки далеч зад пределите на държавата. Мотивират ги не само обширните пазари на Империята, но и пазарите на Европа и Русия, на Близкия и Средния изток! Всичко това, в различна степен се отнася и до другите балкански народи, особено за гърците, които осъществяват почти цялата морска търговия.

РЕЦЕНЗИЯ

на учебника „Общ курс по Европейско икономическо сътрудничество и интеграция”, С. 2003 г. на доц. д-р Димитър Стефанов Димитров

Учебникът е написан като кратко учебно пособие за студентите в ЮЗУ „Н. Рилски” на базата на цикъл лекции по Европейска интеграция на автора. Ето защо той няма претенциите на изчерпателен труд върху проблемите на европейското икономическо сътрудничество, а е само опит да се систематизират тези проблеми и да се насочат студентите към тяхното изучаване. Същевременно авторът е структурирал темите така, че да се открият основните термини, основните имена, основните проблеми във всяка тема. Пред изложението на всяка тема са изнесени ключови думи и термини, имена на основни дейци на интеграцията, основни образователни цели.

Разглеждат се предпоставките и условията за европейска икономическа интеграция, идеите и теченията за пътищата и формата на интеграция. Разгледани са основните етапи на интеграцията: от края на 50-те години на ХХ в. до началото на ХХІ в. В третата тема се изясняват въпросите за структурата и институциите на ЕИО и ЕС. Четвъртата тема засяга изграждането на Единния вътрешен пазар и Единната валутна система на ЕИО и ЕС. Петата тема изяснява структурната и регионалната политика на ЕС, а шестата – ролята на ЕИО и ЕС като основен фактор в Световната икономика и търговия. В седмата тема се разглеждат проблемите, отразяващи началото и развитието на интеграцията на източноевропейските държави към ЕИО и ЕС, а в осмата – конкретно приобщаването на България към Европейската общност.

РЕДАКЦИОННА БЕЛЕЖКА

за статията „Фатална криза или ново начало” на доц. д-р Димитър Стефанов Димитров от Редакцията на списание „Финанси”, Address: <http://www.financebg.com/>

Редакцията дава на доц. Димитър Димитров настоящата бележка в уверение на това, че статията е включена в годишния план на списание „Финанси” за отпечатване. Статията е в обем – 20 стандартни печатни страници.

03. 02. 2011 г.

Главен редактор:

(доц. д-р Ганчо Ганчев)